

COMADIRA, L'ÚLTIM ARTESÀ

Xavier Pla

Rector Magnífic de la Universitat de Girona,
Presidenta del Consell Social de la UdG,
Secretari general,
Distingides autoritats,
Professors, estudiants, personal de la Universitat,
Amics i amigues,
Narcís, Dolors,

El novel·lista nord-americà Jerome David Salinger explica l'escena següent en la narració titulada "Pugeu la biga mestra, fusters", publicada l'any 1963. Durant la segona Guerra Mundial, un excombatent anomenat Seymour Glass, un dels membres més estrafolaris de la família que protagonitza tantes felices pàgines de Salinger, s'asseu a la taula de la molt burgesa família de la seva promesa, anomenada Muriel. Seymour Glass és presentat com un jove ple de rareses, hipocondríac, brillant, en definitiva, diu el narrador, com un *poeta*. El que s'anomena un poeta, encara que no hagués escrit mai ni un sol vers. Els pares de la noia no triguen ni dos minuts a formular-li la clàssica pregunta sobre què voldrà estudiar quan acabi la guerra. Davant la consternació general, Seymour respon que té la impressió que la guerra no acabarà mai, però que està ben segur que, si algun dia arriba la pau, no voldrà ser res més que un gatet mort. La família resta expectant davant del que creu que només és una broma sofisticada i provocadora. Però Seymour insisteix i continua. Es tracta d'una vella paràbola budista, els explica, que diu el següent: "Quin és l'objecte més valuós del món?", pregunten a un mestre zen. I aquest respon: "Un gatet mort, perquè ningú sap o ningú vol posar-li un preu".

Aquesta escena ha estat recuperada no fa gaire per l'escriptor romanès Mircea Cartarescu, segons el qual "la poesia és el gatet mort del món consumista, hedonista i mediàtic en què vivim". No es pot imaginar, diu el novel·lista de Bucarest, "una presència més absent, una grandesa més humil, un terror més dolç" que la poesia. No sembla que ningú li pugui posar preu i, no obstant això, no existeix res de més valuós que la poesia, el seu valor és inestimable. Avui, per trobar llibres de poesia, hem d'anar a les últimes prestatgeries de les llibreries o a comprar-los directament per internet als

seus editors. Avui, els poetes ja no tenen estàtues al carrer, com tantes n'havia tingut un Jacint Verdaguer, ni tampoc tenen la repercussió social d'un Salvador Espriu o el carisma entre els joves que alguns van arribar a tenir durant la segona meitat del segle XX, com ara Pere Quart o Joan Brossa. Avui, els poetes es refugien en edicions limitades, s'acomoden a les xarxes socials i en els blogs literaris, s'agombolen apressadament en els recitals. Però potser han comprès com ningú altre "l'alegria de l'anonimat, l'alegria de l'autosuficiència d'escriure" ni que sigui per a ells mateixos, i per als seus amics i amigues. No es pot imaginar, insisteix Cartarescu, un destí més dramàtic que el del poeta que hagi decidit consagrar tota la seva vida a l'art. Sembla que s'ha acabat el temps en què algú podia arruïnar tota la seva existència a la cerca d'un adjectiu misteriós, com ho feia Josep Pla, o a la follia d'aconseguir escriure un vers perfecte, com pretenia Josep Carner. Els poetes antics, i no tan antics, escriu Cartarescu, creien sincerament que la bellesa podia ser la salvació del món, però avui bé podríem dir que no sabem ni què és la bellesa, ni tampoc què és el món i potser ja no sabem ben bé ni què vol dir el verb "salvar". La modernitat havia implicat creure que una civilització s'havia de centrar en la cultura, que la cultura s'havia de centrar en l'art, que l'art s'havia de centrar en la literatura, i que la literatura s'havia de centrar en la poesia. A l'època de T. S. Eliot, de Paul Valéry, de Carles Riba, de Luis Cernuda, d'Umberto Saba, la poesia era el centre, el moll de l'os del nostre món cultural. Avui, torna a dir Cartarescu, que també és un gran poeta, no hi ha ningú més discret, més admirable i més trist, en un cert sentit, que un poeta, "l'últim artesà en un món de còpies sense original", com va deixar escrit Jean Baudrillard, "l'últim ingenu en un món d'arribistes".

Els poetes són, qui ho dubta?, els meravellosos gatets morts de la cultura catalana. Avui som aquí per reconèixer essencialment un poeta, discret, tenaç i admirable, Narcís Comadira, a qui podríem atribuir l'epítet de l'últim artesà, i a la seva poesia, presència absent, grandesa humil, terror dolç de la literatura catalana. No és una figura retòrica. Avui m'és impossible de resumir tota l'activitat que Narcís Comadira ha portat a terme durant més de 50 anys. Nascut l'any 1942 a la ciutat de Girona, veritable "matèria i memòria" bersonianan de la seva vida i de la seva obra, Comadira va ser còmplice i col·laborador en el naixement de la nostra Universitat. En va ser professor d'art a l'Escola d'Arquitectura; ha col·laborat amb els departaments de Filologia, de Filosofia i d'Història de l'Art en moltes ocasions, fent conferències sobre Jacint

Verdaguer, sobre Rafael Masó, sobre Eugeni d'Ors i el Noucentisme, sobre la llengua catalana; va impartir la lliçó inaugural, titulada "Aprendre de lletra", de totes les universitats públiques catalanes que es va fer a la UdG el curs 98-99 que es va fer aquí mateix; va ser el convidat de les lliçons de la Càtedra Maria Àngels Anglada l'any 2014 amb un curs sobre forma, pintura i poesia, i va inaugurar el curs acadèmic de la Facultat de Lletres l'any 2015 amb una intervenció titulada "Al som de l'escalina", el text de la qual va ser publicat més tard. Però la seva intervenció més reconeguda és, probablement, la que es troba al vestíbul de l'edifici del convent Sant Domènec, a la restauració del qual va col·laborar amb els arquitectes Bosch-Tarrús-Vives. El mural "Poi s'ascose nel foco che li affina", realitzat després d'una visita a Assís, a l'ombra evident de Dante i de Giotto, és des de llavors una de les imatges indissociables de la Universitat de Girona.

Però s'equivocaria qui pensés, irònicament o seriosament, que el seu origen marca l'acte d'avui. No és com a poeta gironí que li retem homenatge, ni tan sols com a poeta català, encara que sigui, probablement, un dels millors, si no el millor. La seva obra poètica ha estat traduïda als principals idiomes de cultura; les seves traduccions han rebut els principals premis i reconeixements a Catalunya i Espanya; les seves peces teatrals han estat estrenades als millors teatres. És per reconèixer el valor de la seva poesia, de la seva pintura, del seu teatre, del seu assagisme (cultural, periodístic, gastronòmic, deixeu-me destacar aquí dos assaigs: *Forma i prejudici. Papers sobre el Noucentisme* (2006) i *Les paraules alades. Papers sobre el sentit de la lletra* (2011), per la seva activitat com a traductor (la seva traducció dels *cants* de Leopardi és un dels esdeveniments culturals dels últims 20 anys, les més antigues traduccions d'Ungaretti i de poesia italiana contemporània, les traduccions del seu poeta estimat W. H. Auden, o el *Càntic dels càntics*, juntament amb el professor Joan Ferrer); el seu teatre, d'alta qualitat literaria, que ha suposat, també, "un dolorós exercici expurgatori de vells fantasmes familiars" en paraules de Xavier Albertí: *La vida perdurable* —Premi de la Crítica Serra d'Or, Premi de la Crítica Teatral de Barcelona—, és el que ha obtingut més ressò i èxit entre la crítica. El 1997, va escriure una altra obra d'encàrrec per commemorar l'any Josep Pla: *El dia dels morts*. Recordem també *L'hora dels adéus* (2006) i *L'hort de les oliveres* (2015); del seu esperit crític, que podem comprovar cada setmana als diaris; en definitiva, és per celebrar col·lectivament l'admirable obertura de compàs del conjunt de les seves ocupacions, preocupacions, reflexions, viatges i

lectures que avui la nostra Universitat ha decidit invertir-lo amb el títol de doctor honoris causa.

"De les arts en practico algunes: la poesia, la pintura, la cuina —i estic en contacte, una mica de trascantó, amb l'arquitectura. M'agradaria ser músic, però el meu temperament sempre he cregut que era més visual que altra cosa. D'haver nascut pell-roja —hauria estat magnífic!— segurament tallaria tòtems i faria senyals de fum. Ben pensat, però ja és el que faig. La pintura encara té per a mi alguna cosa de ritual i la poesia ¿què és sinó senyals de fum?" ("Qui sóc i per què escric", dins *Escriptor del mes*. Barcelona: ILC, gener de 1996)

La poesia, és clar, és el centre de la seva reflexió. La poesia, diu en un poema de *Llast*, llibre publicat l'any 2007:

LA POESIA
Ni el plany ni la protesta,
ni menys la circumstància.
Només,
sobre el tall esmolat del ganivet
—la veritat—,
abocar-se a l'abisme.
I cantar,
abans de caure-hi.

I qui diu la poesia, diu el llenguatge és clar, la paraula, la recerca de la paraula, com explica l'escriptor que protagonitza una de les seves obres de teatre, la magnífica *El Dia dels Morts*, subtitulada "Un oratori per a Josep Pla", de l'any 1997:

"Mirar, escoltar, pensar. I tornar-hi i tornar-hi. I buscar sempre més la paraula escaient, la més pròpia, el gir més adient per fixar el que has mirat o escoltat o pensat. I després, ni mirar, ni escoltar, ni pensar. Voler, només voler. I buscar sempre més la paraula escaient, la més pròpia, el gir més adient, i anar fent el teixit cada cop més estret, més exacte, més fort, irrompible." (p. 52)

JO

Sóc mascle i gironí. Mitja estatura.

Cabell castany, ullets de marrec trist.

Romàntic una mica, cosa dura

en el temps que vivim,. Prou ho tinc vist.

Mozart més que cap altre m'entabana,
i, en versos catalans, Josep Carner.
Crec en l'amor, la taula quan tinc gana,
els plaers de la carn, que em moriré.
I si a estones em vaga de fer versos
i confegeixo quatre mots dispersos,
No ho faig pensant en un darrer sentit,

que no vull fer carrera de poeta.

Lletraferit de la A a la Z

en llengua fosca i en país petit!

La poesia de Narcís Comadira exemplifica els dubtes morals d'un home de la segona meitat del segle XX i principis del XXI, unint la sensualitat i l'hedonisme melancòlic mediterranis amb el rigor i la sobrietat analítiques del món anglosaxó. Claretat, ordre i passió semblen ser els conceptes claus d'una paraula poètica que pot ser lleugera i divertida a estones, però que també és, sobretot, solemne, austera, crítica en l'ordre civil i autocrítica en el personal, el més sovint d'una formalització clàssica. “Unes vegades entranyablement sentimental i unes altres desesperadament nihilista, de vegades irònic i altres patètic, el discurs poètic de Narcís Comadira es configura segons una convenció sempre elegant, però amb un *pathos* de sinceritat emotiva que no pot sinó ser compartida des d'una lectura commovedora”, en paraules de Dolors Oller. Va començar al redós d'Ausiàs March i de Baudelaire, però de seguida la seva veu potent i modulada es va abeurar en els grans poetes catalans contemporanis: a més de Verdaguer i Maragall, sobretot Foix, Riba i Carner. El mateix Comadira, en la seves respostes a *La generació literària dels 70*, explica de primera mà la significança de Gabriel Ferrater, el poeta però fonamentalment el professor, en la gestació dels seus primers poemes: “Vam anar a les classes que donava a la Central, a migdia, de crítica literària. I més tard el vam conèixer. D'aquests temps en va sortir *Papers privats*. El vaig donar a llegir a Ferrater i em va donar dos consells: llegeix Carner i Foix i fes sonets. I així vaig fer-ho.”

El ritme de publicació dels seus poemaris no deixa d'impressionar:

- La febre freda*, dins *5 poetes de Girona* [pròleg de Modest Prats]. Girona: Carles Pla Dalmau, 1966.
- Papers privats* [pròleg de J. M. Valverde]. Barcelona: Eler, 1969.
- Amich de plor*. [pròleg de Salvador Oliva]. Girona: Impr. Montserrat, 1970.
- Un passeig pels bulevards ardents*. Barcelona: Revista Els Marges, 1974.
- El verd jardí*. Barcelona: Vosgos, 1976.
- Desdesig*. Barcelona: Edicions 62, 1976.
- Les ciutats*. Barcelona: Vosgos, 1976.
- Terra natal*. Barcelona: La Gaia Ciència, 1978.
- Àlbum de família*. Barcelona: Quaderns Crema, 1980. (2^a ed., 2001)
- La llibertat i el terror. Poesia 1970-1980*. Barcelona: Edicions 62, 1981.
- Enigma*. Barcelona: Edicions 62, 1985. (2^a ed., 2001)
- En quarantena*. Barcelona: Empúries, 1990.
- Usdefruit*. Barcelona: Empúries, 1995.
- Lírica lleugera*. Barcelona: Edicions 62 - Empúries, 2000.
- L'art de la fuga*. Barcelona: Edicions 62 - Empúries, 2002.
- Formes de l'ombra. Poesies 1966 - 2002*. Barcelona: Edicions 62 - Empúries, 2003.
- Llast*. Barcelona: Edicions 62, 2007.
- Lent*. Barcelona: Edicions 62, 2012.
- Manera negra* (Edicions 62, 2018)

Per mi, el nom que millor exemplifica la poètica de Comadira és el de Giacomo Leopardi, amb la seva capacitat reflexiva, una lírica de tendència elegíaca, el conreu poc o molt sistemàtic de la ironia i l'exercici del dubte, la preocupació per la mort i, sobretot, per la captació sempre impossible de l'instant feliç. És el famós “pensiero poetante” del poeta de Recanati, l'autor d'aquells versos inoblidables de “Le ricordanze”: “Vague stelle de ll'Orsa, io non credeba/tornare ancor per uso a contemplarvi/sul paterno giardino scintillanti/e ragionar con voi dalle finestre/di questo albergo ove abitai fanciullo/ e delle gioie miei vidi la fine”, que en el català de Comadira donen: “Estels errants de l'Óssa, no em pensava/tornar com sempre feia a contemplar-vos/sobre el jardí patern guspirejants/ni a parlar-vos darrere les finestres/d'aquesta casa on vaig viure de nen/i on vaig veure la fi de tota joia”. Que són els mateixos versos que la primavera de 1939 Josep Pla es repetia davant del seu mas de Llofríu, en veure el país destruït, la cultura catalana reprimida i la llengua prohibida. I des d'on es va proposar, convertit en el gaurdià de les ruïnes, tornar a reconstruir-lo, amb les pedres disperses.

Precisament, en un text breu i intens que apareix en el catàleg de l'exposició *El temps que fuig*, inaugurada a la Fundació Josep Pla de Palafrugell l'any 2004, Comadira

recordava que, com a escriptor, havia trigat a veure's amb cor d'escriure en prosa. En part, deia, perquè la prosa 'vol una experiència de la vida molt més àmplia que la poesia'. Però, sobretot, perquè, continuava, 'hi ha una cosa molt difícil d'entendre, que és fonamental i que és molt difícil de saber aplicar': es referia al pensament formal aplicat a l'elaboració d'una prosa literària. Encara que sembli una paradoxa, Comadira defensava que, gràcies a la forma, la transformació d'una experiència estètica pot generar amb una relativa facilitat l'aparició d'un poema. Però la prosa, una prosa noble, que no sigui altisonant, que no resulti encarcerada, que sigui literària i alhora funcional, requereix uns coneixements lingüístics i discursius més grans que no els de la poesia. Perquè l'estructura mateixa de la prosa sovint empeny més aviat cap a la manca de formalització i al descontrol. Així, encara que tardana, l'aparició de la prosa de Narcís Comadira representa una de les notícies més positives per a la literatura catalana dels últims anys. No es tracta en absolut d'un poeta passat a prosista, sinó més aviat d'un escriptor amb un profund coneixement de l'idioma i del ritme que, a més, és prou audaciós per emprendre grans aventures creatives que van des de les cançons fins al teatre, des de la traducció fins a la poesia, passant, es clar, per l'activitat que potser més el preocupa: la pintura.

Després de recollir la seva obra poètica al volum *Formes de l'ombra* (2003) i de publicar la magnífica traducció dels *Cants de Leopardi* (2004), sembla que Comadira s'ha anat concentrant en una certa prosa literària, sovint autobiogràfica, d'observació de la realitat i de reflexió estètica. Primer, la col·laboració en premsa és gairebé una manera d'aprenentatge; després, continua amb la consciència de trobar un espai propi, un lloc adequat per al bon desenvolupament de la prosa. De les seves primeres col·laboracions va aparèixer el volum *Fórmules magistrals* (1997), format només pels articles sobre cuina. Després, amb *Composicions de lloc* (1999), va introduir ja una més gran varietat temàtica. I, últimament, a part d'altres assajos més teòrics, Comadira ha reunit els seus articles de temàtica italiana, *Camins d'Itàlia* (2005) i els que recullen monogràficament els seus escrits sobre París, França i la cultura francesa.

Per parlar d'aquests llibres de proses de Narcís Comadira, invocar els noms de Josep Pla, de Josep M. De Sagarra o de Gaziol no és cap expressió gratuïta. Els articles de Comadira són tan bons com molts dels seus il·lustres predecessors, amb l'avantatge que l'autor d'*Àlbum de família* se'ls ha llegit tots tres i sembla que se'ls ha llegit molt bé. Comadira és molt més precís que Pla, segurament no tan impressionista com Sagarra

però, en tot cas, sempre més líric que Gaziol. *Dies de França* és un llibre tocat per la llum, pels rajos del sol que travessen la nau gòtica de la catedral de Reims o per la llum que il·lumina les formes de la capella de Ronchamp del seu admirat Le Corbusier. Comadira deixa anar la imaginació i descabdella les seves reflexions a partir dels noms, 'carregats de sentit, estímuls d'imaginació, penyora de records' amb què associa França: Baudelaire, Péguy, Cézanne, Claudel, un Proust mig dissimulat. Potser els millors articles són els que fan referència a París, més viscuts, més somiats. Com un flâneur contemporani, s'interessa per l'art modern (però abomina els 'horrors de les postmodernitats recents') i retrata la ciutat com en un film dels anys 30, sempre coberta amb 'la lleu estora blanca' de la neu, que tant fa pensar en la narració de Joyce. L'empremta de Pla es fa evident, en el seu domini de l'adjectivació. Per Comadira, la torre Eiffel apareix 'pintada d'un gris de pit de tórtora'. La torre nord de Notre-Dame, acabada de restaurar, és 'blanca i tendra com una barra de mantega'. La ciutat d'Albí li sembla 'un gran grumoll de fang'. O amb frases senceres: "L'aire té una vibració metàl·lica i el cel, intensament blau, és dur com el lapislàtzuli". Tot el llibre està dominat per un cert hedonisme malenconiós, a partir d'un enamorament evident, d'una fascinació feta a mida, França, per a la seva generació, és, abans de tot, el símbol d'allò de què els catalans estaven, i encara están avui més que mai, més mancats: la llibertat.

Segurament, tornem per acabar a Cartarescu, "ser poeta significa ser capaç de veure la bellesa allà on ningú altre no la veu: en el gatet mort de la paràbola zen, en el més present/absent, en el més humil/sublim i en el més dolç/perillós objecte del món".

Per la seva estreta vinculació i complicitat en la creació i consolidació de la UdG com una institució catalana d'excel·lència. Per l'alta qualitat de la seva obra poètica i pictòrica, per la seva àmplia trajectòria com a assagista, dramaturg, traductor i crític, i pel seu insubornable compromís amb la llengua i la cultura catalanes. Per tot això, Rector Magnífic, en nom de la Càtedra Josep Pla de Literatura i Periodisme, del departament de Filologia i Comunicació i de tota la Facultat de Lletres, sol·licito que s'atorgui i es confereixi el grau de doctor honoris causa al senyor Narcís Comadira Moragriega.

Moltes gràcies.